

ADRIANA MERTA
Politechnika Wroclawska
Studium Nauk Humanistycznych

POMOC DZIECIOM I MŁODZIEŻY ZE ŚRODOWISK POPEGEEROWSKICH NA PRZYKŁADZIE DZIAŁAŃ AGENCJI NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH

1. Wstęp

Zgodnie z rządowymi planami reformy rolnej, w 1949 r. utworzono Państwowe Gospodarstwa Rolne (PGR). Powstawanie wzorcowych gospodarstw socjalistycznych, wspomagano ekonomicznymi środkami przymusu stosowanymi wobec chłopów. Miały one na celu, szczególnie w pierwszej fazie, ustanowienie nowego ładu w rolnictwie oraz pozbawienie rolników autonomii gospodarczej¹. Pomimo wysiłków propagandowych i przeprowadzaniu kolejnych reorganizacji, nie udało się osiągnąć wcześniej zamierzonych celów. Zamiast szybszego wzrostu gospodarczego, intensywniejszego rozwoju hodowli i upraw czy większej specjalizacji produkcji, państwowe gospodarstwa były najczęściej nieefektywne oraz źle zarządzane. Pomimo braku zadawalających wyników, proces kolektywizacji kontynuowano, zatrudniając w gospodarstwach coraz więcej osób. W latach 1950-1990 w przeciętnym pegeerze pracowało średnio około 378 osób (Tab.1). Na 100 ha użytków rolnych przypadało 14 chłopów. W połowie lat 70. pracowali oni więcej niż robotnicy zatrudnieni w przemyśle (1969 godzin rocznie), czy budownictwie (2076), bo około 2328 godzin rocznie (w produkcji zwierzęcej - 2664)².

Pośród zatrudnionych w PGR-ach osób, utrzymywał się niski poziom wykształcenia, ich praca była oceniana jako najmniej ambitna i często spotykała się z pogardą okazywaną zwłaszcza przez innych mieszkańców wsi³. Ostatecznie,

---

¹ M. Halamska, (1998): Dekolektywizacja rolnictwa w Europie środkowej i jej społeczne konsekwencje, Warszawa, s.21.

² I. Bukraba-Ryńska, (2008): Socjologia wsi polskiej, Warszawa, s. 349.

³ A. Bereza, T. Kasprzak, (2004): Wewnętrzny Sybir czyli ballada o pegeerach. Niebieska Linia, nr 5, s.6.

Państwowe Gospodarstw Rolne, okazały się nieopłacalne, a zużycie pracy, energii i środków było zdecydowanie większe niż w gospodarstwach indywidualnych.

Liczba osób zatrudnionych w Państwowych Gospodarstwach Rolnych w latach 1950-1990

Tabela 1

Lata	Zatrudnieni [tys.]	Osoby na 100 ha
1950	276,3	15,1
1960	339,3	14,0
1970	391,4	13,6
1980	490,3	13,3
1990	395,0	12,1

Źródło: I. Bukraba-Rylska, (2008): Socjologia wsi polskiej, Warszawa s. 347.

Wobec niskiej wydajności i zmian politycznych, w 1991 r. zapadła decyzja o ich likwidacji. Razem z wielkoobszarowymi, zadłużonymi gospodarstwami i ulegającymi dewastacji budynkami, bez pracy zostało ponad 300 tys. byłych pracowników⁴. Ich rodziny stanowiły dwa miliony osób, zajmujących 333 tys. mieszkań w 6 tys. miejscowościach⁵. Cała ta grupa społeczna, która w początkach lat 90. została pozbawiona podstawowego źródła utrzymania znalazła się w bardzo niekorzystnym położeniu. Przyzwyczajeni do gwarantowanych cen zbytu czy możliwości pokrywania niedoborów finansowych z budżetu, pozbawieni aspiracji edukacyjnych związanych z zagwarantowaną pracą, często nie potrafili funkcjonować w warunkach gospodarki rynkowej. Wcześniejszy, rozbudowany system socjalny sprawiał, że nie musieli oni zabiegać o źródła dochodów ani przejawiać żadnej inicjatywy w rozwiązywaniu bieżących problemów⁶. Przekonanie, że nowe warunki są dla nich krzywdzące oraz brak kwalifikacji czy wykształcenia, sprawiały, że nawet w późniejszych latach, pomimo stabilnej koniunktury gospodarczej, bezrobocie na obszarach popegeerowskich sięgało 21%⁷. 1/3 tych osób nie miała pracy przez ponad 2 lata, co oznaczało, że szanse na aktywizację zawodową były bardzo małe⁸. Dodatkowym problemem był wysoki stopień izolacji społecznej. W obrębie PGR-ów tworzono instytucje socjalne, edukacyjne czy kulturalne, które sprawiały, że osiedla były niemal samowystarczalne. Skupieni w swojej społeczności pracownicy i ich rodziny nie musieli utrzymywać kontaktów ze

⁴ W. Zgliński, (2008): Przekształcenia restrukturyzacyjno-własnościowe Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz obecne zagospodarowanie obszarów popegeerowskich [w:] „Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań, Warszawa, s. 4.

⁵ W. Zgliński, (2007): Podział ziemi wspólnej. Academia, nr 1, s. 32.

⁶ S. Zawisza, M. Skomra, (2008): Wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej poprzez system wsparcia stypendialnego AWRSP, materiały konferencyjne, s. 3, www.univ.rzeszow.pl.

⁷ Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań, (2008): Warszawa, s. 46.

⁸ Tamże.

znajdującymi się często w znacznej odległości wsiami czy miastami. Pogłębiało to narastające różnice i podział społeczny wśród ludności wiejskiej oraz późniejszy negatywny obraz środowisk popegeerowskich. Po 20 latach, które minęły od likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych, problemy wynikające z braku odpowiednich rozwiązań, nadal istnieją. Kilkuletni okres intensywnej pomocy organizowanej przez instytucje państwowe, okazał się niewystarczający. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie problemu środowisk wiejskich, zwłaszcza popegeerowskich, podkreślenie znaczenia pomocy oferowanej przez Agencję Nieruchomości Rolnych oraz ukazanie potrzeby dalszych działań w tym zakresie. Ważne jest również zwrócenie uwagi na zbyt mały udział instytucji państwowych i pozarządowych w poprawie sytuacji byłych pracowników PGR-ów i ich rodzin.

2. Pomoc środowiskom popegeerowskim

Rozpad PGR-ów, którego następstwem było pogorszenie materialnej sytuacji jego pracowników, miał ogromny wpływ na późniejsze problemy rodzin wiejskich. Wynikające z tego zaniedbania edukacyjne czy kulturalno-intelektualne, sprawiły, że mający korzenie w tych środowiskach musieli pokonać więcej barier i problemów adaptacyjnych. Trudne warunki bytowe niekorzystnie wpływały na rozwój i wychowanie dzieci. Skutkowało to kształtowaniem kolejnego pokolenia, które charakteryzowało się bezradnością i oczekiwaniem na pomoc udzielaną przez zakład pracy lub państwo⁹.

Jedną z instytucji, która podjęła działania na rzecz środowisk pegeerowskich była Agencja Nieruchomości Rolnych (wcześniej Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa). Aby poprawić sytuację dochodową oraz standard życia, konieczne było dostarczanie wiedzy i umiejętności dorosłym mieszkańcom wsi. Doskonale nie kwalifikacji, modernizacja gospodarstw, a także unowocześnienie procesów wytwórczych było podstawowym warunkiem poprawy kondycji gospodarstw¹⁰. Równocześnie z próbami aktywizacji dorosłych mieszkańców wsi, ANR angażowała się w opiekę oraz pomoc materialną skierowaną do dzieci i młodzieży, szczególnie tych pochodzących z rodzin wielodzietnych czy patologicznych. Działania te były niezwykle ważne, głównie ze względu na to, że dzieci były najbardziej narażone na wykluczenie społeczne. W 38% rodzin pegeerowskich wychowywano dwójkę dzieci, 28% miało jedno dziecko, 19% troje¹¹. Rodzin z czwórką lub większą liczbą dzieci było około 15%¹². Przede wszystkim były one pozbawione

⁹ E. Szpak, (2005): *Między osiedlem a zagrodą. Życie codzienne mieszkańców PGR-ów* Warszawa, s. 182.

¹⁰ I. Hamerska, S. Roczowska-Chmaj, (2008): *Wykształcenie i wiek rolników a wskaźnik postępu naukowo-technicznego*. *Inżynieria Rolnicza*, nr 11, s. 75.

¹¹ I. Bukraba-Rylska..., s. 352.

¹² Tamże.

dostępu do zaplecza niezbędnego dla ich pełnego rozwoju oraz wsparcia rodziców, samych pozostawionych w ciężkiej sytuacji. Z tych powodów, jednymi z najważniejszych działań była koncentracja wysiłków na eliminacji ubóstwa dzieci z obszarów PGR-ów. Podstawowymi problemami były: niedożywienie, czego efektem była podatność na choroby; złe warunki mieszkaniowe; brak odzieży, podręczników oraz niezbędnych pomocy szkolnych, a także utrudnione warunki do nauki¹³. Taka sytuacja skutkowałą niskim poziomem wykształcenia. Brak wiedzy i kwalifikacji doprowadzały do trwania w kręgu biedy i bezrobocia. Dzieci urodzone i zamieszkałe na wsi, miały mniejsze szanse na kształcenie i wybranie zawodu nie związanego z rolnictwem¹⁴.

W latach 1996-2003 oddziały terenowe ANR zorganizowały wypoczynek letni i zimowy dla około 106,7 tys. dzieci i młodzieży z rodzin bezrobotnych byłych pracowników gospodarstw rolnych Skarbu Państwa (Tabela 2). Uczestnicy wyjazdów otrzymywali również odzież, obuwie i środki higieny osobistej. Liczba korzystających z kolonii osób rosła niemal z każdym rokiem. Niewielki spadek zainteresowania odnotowano jedynie w 1998 r. W 1999 r. ponownie wzrosła ilość chętnych. Dzięki środkom ANR, na kolonie wyjechało 8 801 dzieci, w tym 765 brało udział w zimowiskach, a 900 w półkoloniach. Najwięcej, bo 5 136, skorzystało z dwutygodniowych kolonii i obozów letnich. W stosunku do 1996 r., w 2003 r. liczba dzieci wyjeżdżających na kolonie i półkolonie finansowane przez Agencję, powiększyła się 18-krotnie. Przeznaczono na ten cel ponad 33 mln zł.

Tabela 2

Organizacja wypoczynku letniego i zimowego dla dzieci i młodzieży przez ANR w latach 1996-2003

Rok	Liczba dzieci i młodzieży	Wydatki ANR [w mln zł]
1996	1 597	0,68
1997	3 624	1,83
1998	3 540	1,89
1999	6 801	.
2000	12 324	.
2001	23 000	13,6
2002	27 026	.
2003	28 750	15,2
Razem	106 662	33,2

Źródło: Raporty z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za lata 1996-2003, opracowanie własne.

¹³ M. Dziubińska-Michalewicz, (2004): Problemy bezrobocia i ubóstwa na terenach byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych, Warszawa, s. 12.

¹⁴ G. Czapiewska, (2003): Przeobrażenia wsi i rolnictwa w wybranych gminach subregionu słupeckiego, [w:] Współczesne przeobrażenia i przyszłość wsi polskiej, pod red. B.Górza, C. Guzika, Kraków, s. 24.

Działaniom tym towarzyszyło przeznaczanie funduszy na leczenie sanatoryjne, pomoc dzieciom niepełnosprawnym oraz dożywianie.

W 1998 r. ANR wydała 162,5 tys. zł na rehabilitację dzieci upośledzonych umysłowo z terenów wiejskich. Sponsorowała także leczenie sanatoryjne, z którego skorzystało m.in. 30 matek z dziećmi (19 tys. zł)¹⁵. W 2001 r. na akcje ochrony zdrowia przeznaczono 2 mln zł. W kolejnych latach pomocą medyczną objęto 22 tys. dzieci (2002 r.), w 2003 r. (14,4 tys.), 3 tys. (2004 r.)¹⁶. Poza tymi działaniami, oddziały terenowe corocznie organizowały tzw. białe soboty i niedziele. W ramach tych akcji lekarze specjaliści badali i udzielali porad mieszkańcom wsi popegeerowskich, którzy na co dzień mieli utrudniony dostęp do służby zdrowia.

Natomiast w pierwszym okresie realizowania programu dożywiania, Agencja przeznaczyła na ten cel 223 tys. zł (rok szkolny 1996/1997)¹⁷. W następnym roku skorzystało z niej 341 dzieci, również w kolejnych latach kontynuowano akcję. W 2001 r. na ten cel przeznaczono 4,6 mln zł (w tym fundusze na dowożenie do szkół)¹⁸. W 2002 r. ANR sfinansowała dożywianie około 80 tys. dzieci (na całą pomoc socjalną w tym roku przeznaczono 39 mln zł.), w 2003 r. - 73,3 tys. dzieci (16 mln zł), w 2004 - 71,8 tys.¹⁹

Inną formą pomocy było organizowanie dowożenia dzieci do szkół. Było to działanie ważne ze względu na niewielką ilość szkół wiejskich oraz duże odległości, które trzeba było pokonać aby do nich dotrzeć. Przedsięwzięcia te podejmowano cyklicznie do 2004 r. M.in. w 1998 r. zakupiono autokar dla gminy Dubeninki, dzięki któremu przewożono do szkół około 150 dzieci z 6 osiedli popegeerowskich²⁰. W 2002 r. do szkół przewieziono 15 tys. osób, a w 2003 r. - 3,7 tys.²¹

Nie były to jedyne działania podejmowane przez Agencję. W 2000 r., zaangażowała się także w pokrycie kosztów przejazdu i wyżywienia dla dzieci biorących udział w programach „Promujemy swój region”. W tym samym roku, Agencja wpłaciła na rzecz Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej składkę członkowską w wysokości 150 tys. zł z przeznaczeniem na pomoc środowiskom popegeerow-

¹⁵ Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 1998 r., (1999), Warszawa, s. 51-52.

¹⁶ Raporty z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa/ Agencji Nieruchomości Rolnych za lata 2000-2004.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 2001 r., Warszawa 2002, s. 51.

¹⁹ Raporty z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa/Agencji Nieruchomości Rolnych za lata 2002 -2004.

²⁰ Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 1999 r., (2000), Warszawa, s. 48.

²¹ Raporty z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa/Agencji Nieruchomości Rolnych za lata 2002 -2003.

skim²². Oprócz tego ANR co roku rozdysponowywała środki na wyposażenie szkół, stołówek i sal gimnastycznych. Z dodatkowych funduszy na remonty i odbudowę skorzystało 87 szkół w Polsce. Sponsorowała również i organizowała zajęcia kulturalne i sportowe.

Umożliwienie dostępu do dobrych usług edukacyjnych było jednym z warunków przeciwdziałania biedzie i wykluczeniu społecznemu dzieci ze zmarginalizowanych środowisk wiejskich²³. Agencja realizowała programy mające na celu wypłacanie stypendiów. Od 1998 r. jednym z nich była „Poprawa szans edukacyjnych dzieci z osiedli popegeerowskich”. Jego głównym założeniem było zwiększenie szans lub umożliwienie dzieciom pochodzącym z najuboższych obszarów, zdobycia wykształcenia średniego. W 1998 r. z programu skorzystało 650 dzieci²⁴. Od tego samego roku, Agencja wypłacała stypendia dla uczniów szkół średnich i ponadgimnazjalnych. Ich wysokość wynosiła 200 zł. Warunkiem jego otrzymania było pochodzenie dzieci ze środowisk byłych pracowników PGR-ów oraz zamieszkiwanie na terenie wiejskim lub w mieście do 20 tys. mieszkańców. W 2002 r. wypłacono 20,4 tys. stypendiów. W roku 2003/2004 przyznano 48 tys. stypendiów. Natomiast w ostatnim roku realizacji programu (do 30 czerwca 2005 r.) wypłacono 46 tys. stypendiów.

W roku szkolnym 2002/2003 i 2003/2004 Agencja współfinansowała również program fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia” Konferencji Episkopatu Polski. Został on skierowany do uczniów gimnazjów. W pierwszym roku stypendia otrzymało 219 uczniów, a w drugim 102²⁵.

Jedną z form pomocy środowiskom popegeerowskim były stypendia pomostowe (Segment 1A). Realizowano je od roku akademickiego 2002/03. Ich celem było wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez fundowanie stypendiów na pierwszy rok dziennych studiów magisterskich na uczelniach państwowych. Pomoc finansową mogli uzyskać uczniowie, którzy mieszkali na wsi lub w małym mieście (do 20 tys. mieszkańców), ich rodzice pracowali w PGR-ach przez co najmniej 3 lata, a dochód na osobę w rodzinie nie przekraczał 0,7 najniższego wynagrodzenia²⁶. Fundatorami programu były: Agencja Nieruchomości Rolnych, Narodowy Bank Polski, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności oraz 21 lokalnych organizacji pozarządowych współpracujących z Akademią Rozwoju Filantropii w Polsce

²² Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 1999 r..., s. 47.

²³ D. Wałoszek, (2008): Edukacja jako strategia przeciwdziałania biedzie i wykluczeniu. Studium możliwości, www.przeciw-ubostwu.brpo.gov.pl

²⁴ A. Szczurówna, E. Smolik, (2001): Zmieniająca się hierarchia zadań realizowanych przez AWRSP. *Agroprzemiany*, nr 2, b.p.

²⁵ Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 2003 r., (2004), Warszawa, s. 48.

²⁶ G. Kapelko, (2002): Stypendia pomostowe. *Agroprzemiany*, nr 5, bp.

i Fundacją Batorego. Realizacją programu, czyli przede wszystkim wypłatą stypendiów i całą techniczną stroną przedsięwzięcia, zajmowała się Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości. W ciągu 9 lat realizowania programu, skorzystało z niego 6 992 osób²⁷. Zainteresowanie projektem było duże zwłaszcza w pierwszych 4 latach. W roku akademickim 2002/2003 wzięło w nim udział 943 dziewcząt i chłopców. W kolejnych edycjach stypendia otrzymało: 1417 osób (2003/2004), 1178 (2004/2005) oraz 1028 (2005/2006). W późniejszym czasie liczba stypendystów w tym segmencie zaczęła spadać. W 2006/2007 pomoc otrzymało 806 osób, a w latach następnych odpowiednio 674, 352 i 335. Natomiast w ostatnim roku 2010/2011 pomoc finansową uzyskało 259 uczniów. Przez wszystkie lata realizacji stypendiów pomostowych w samym Wrocławiu Oddział Terenowy wraz z Fundacją rozpatrzył pozytywnie 464 wniosków (6,6% podań z terenu całego kraju). Najwięcej laureatów w pierwszych latach uzyskania stypendiów wybierało kierunki związane z ekonomią, zarządzaniem i gospodarką przestrzenną.

Innym powszechnym problemem dla młodych ludzi wywodzących się ze środowisk popegeerowskich był brak możliwości zatrudnienia oraz trudności z utrzymaniem pracy. Z badań przeprowadzonych na terenie województw lubuskiego i warmińsko-mazurskiego w 2002 r. wynikało, że 77% matek nadal oceniało trudności w uzyskaniu pracy przez młodzież z rodzin popegeerowskich, za bardzo duże²⁸. Aby walczyć z bezrobociem na wsi, w 2003 r. ANR realizowała m.in. program „Zielone miejsca pracy”. Z jego środków pokrywano koszty zatrudnienia absolwentów przez 6 miesięcy. Skorzystało z niego 948 osób. Agencja na ten cel przeznaczyła 4,3 mln zł.

Jednym z najdłużej realizowanych projektów (2002-2009) była współpraca Agencji z Caritas Diecezji Warszawskiej w prowadzeniu Bursy Promocji Zawodowej - „Przystań na Skarpie”. Oferta przeznaczona była dla dziewcząt w wieku od 18 do 25 lat wywodzących się z rodzin popegeerowskich. Otrzymały one możliwość pobytu w Warszawie i pomoc w uzyskaniu pracy²⁹. W ciągu 8 lat, w internacie zatrzymało się 600 osób. Nie wszystkie z nich znalazły zatrudnienie. Część, nie mogąc poradzić sobie z postawionymi im wymaganiami, wracała na wieś.

²⁷ Stypendia pomostowe, edycja I-IX w liczbach, (2011), materiały Fundacji Edukacyjnej Przedsiębiorczości.

²⁸ Z. Kawczyńska-Butrym (pod red.), (2004): Kobiety i ich rodziny w osiedlach byłych pegeerów, pod red., Olsztyn, s. 90.

²⁹ Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za 2005 r., (2006), Warszawa, s. 58.

3. Wnioski

Negatywnymi skutkami transformacji ustrojowej, objawiającymi się w społeczeństwie, a w szczególności środowiskach popegeerowskich, były poczucie zagubienia, apatia, bezsilność, brak zaufania do instytucji, kryzys tożsamości oraz brak myślenia perspektywicznego³⁰. Czynniki te miały bezpośredni wpływ na wysoki stopień bezrobocia. Największe problemy ze znalezieniem zatrudnienia mieli pracownicy administracyjno-biurowi i niewykwalifikowani robotnicy rolni (zwłaszcza ci, związani z produkcją zwierzęcą)³¹. Brak możliwości zarabiania sprawił, iż 80% rodzin byłych pracowników PGR-ów otrzymywała przychody poniżej średniej krajowej, a co druga rodzina korzystała z opieki społecznej³². Jedną z instytucji, która miała za zadanie niwelować te czynniki była ANR, niosąca pomoc ludziom z biednych i zacofanych obszarów byłych gospodarstw państwowych. Szczególnie ważne okazało się wyrównywanie szans dzieci i młodzieży w dostępie do szkół oraz studiów wyższych. Niski poziom edukacji był przyczyną małej konkurencyjności młodzieży wiejskiej w próbach dostania się na studia. Z badań przeprowadzonych w 2000 r. wynikało, że w tym czasie 75% studentów pochodziło z miasta, a jedynie 23% ze wsi³³. Jednym z podstawowych czynników pogarszających tą sytuację była bariera finansowa. Perspektywy uzyskania stypendiów mogły być jednym ze sposobów zmiany tej sytuacji. Stanowiły one element skutecznej motywacji do intensywnej nauki i podjęcia studiów, pomimo ciężkiej sytuacji życiowej. Istotną rolę Agencja spełniła dbając również o wypoczynek dla dzieci, które bez tej pomocy nie miałyby szans na wyjazdy kolonijne czy obozy.

W 2004 r. wprowadzone zostały zmiany w ustawie dotyczącej zakresu działalności ANR. Z dniem 5 maja, Agencja zaprzestała podejmowania działań na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy oraz udzielania pomocy ludziom związanym z byłymi gospodarstwami państwowymi. Pośród pracowników Agencji panowała opinia, że nie jest to decyzja właściwa³⁴. Kadra ANR posiadała doświadczenie w pracy na rzecz społeczności popegeerowskich, znała specyfikę środowiska, a poprzez liczne działania, zyskała zaufanie byłych pracowników gospodarstw państwowych. W momencie przyjęcia ustawy, wiele z programów nie zostało przejętych przez inne instytucje. Po interwencji Rzecznika Praw Obywatelskich

³⁰ Iwona Kabzińska, (2009): Trauma kulturowa. Doświadczanie zmian systemowych w postsojalistycznej Polsce, s. 84. <http://www.doiserbia.nb.rs/>

³¹ W. Dzun, Państwowe Gospodarstwa Rolne w procesie przemian systemowych w Polsce, (2005), Warszawa, s. 267.

³² Tamże, s. 278.

³³ Program rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2008-2013, Warszawa 2008, s. 7.

³⁴ M. Stec, Instytucje i programy aktywizujące bezrobotnych na obszarach popegeerowskich: raport z badania jakościowego, [w:] „Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań, Warszawa 2008, s. 39.

doprowadzono do końca programy wypłat stypendiów, które były jednymi z kluczowych elementów pomocy³⁵. Po 2004 r. jedynym działaniem Agencji na rzecz środowisk byłych PGR-ów, była współpraca z Państwowymi Urzędami Pracy przy tworzeniu oferty odbycia staży w oddziałach ANR w ramach programu „Pierwsza praca”.

Zaniedbania jakim podlegały obszary wiejskie były źródłem szeregu niepożądanych zjawisk społecznych takich jak bezrobocie i bieda. Pogłębiane były one przez ogólnie zły stan rolnictwa, brak dotacji czy błędną politykę rolną przed okresem transformacji ustrojowej. Nieskuteczne rozwiązania sprawiły, iż problemy kumulowały się, narastały oraz zaczęły stanowić poważne i trudne wyzwanie ostatnich dziesięcioleci. Dodatkowo, kolejne lata wzrostu gospodarczego, funduszy unijnych i tworzenia wyspecjalizowanych gospodarstw w okresie przed i po akcesyjnym, stopniowo pogłębiały przepaść dzielącą rozwijające się obszary wiejskie i tereny byłych PGR-ów.

Bez szeroko zakrojonej pomocy innych instytucji, działania Agencji Nieruchomości Rolnych miały ograniczony charakter. Jednakże do 2004 r. programy przez nią realizowane wzbudzały duże zainteresowanie. Świadczyło to o zapotrzebowaniu na tego typu aktywność pośród środowisk popegeerowskich. Jednakże, pomimo wysiłków mających na celu wspieranie edukacji czy podnoszenie kwalifikacji, kolejne pokolenie wywodzące się z rodzin byłych pracowników Państwowych Gospodarstw Rolnych, nadal miało większe problemy adaptacyjne niż ich rówieśnicy. Niezdolność czy też niechęć do podejmowania pracy byłych pracowników sprawiała, że ciągle istniały obszary-relikty minionego ustroju, które miały ograniczony potencjał i były słabe ekonomicznie. Aby je zlikwidować oraz ograniczyć negatywne zjawiska społeczne, niezbędnym jest dalsze tworzenie systemów wsparcia lub powierzanie takich zadań odpowiednim instytucjom, ukierunkowanym na problemy byłych pracowników PGR-ów. Zwiększanie szans osób wywodzących się z rodzin popegeerowskich, może w przyszłości przynieść wymierne korzyści w postaci lepszego wykształcenia, uzyskania lepszej pracy, podejmowania nowych działań czy nowoczesnego gospodarowania użytkami rolniczymi.

LITERATURA

1. Bereza A., Kasprzak T. (2004): Wewnętrzny Sybir czyli ballada o pegeerach. *Niebieska Linia*, nr 5, s. 6.
2. Bukraba-Rylska I. (2008): *Socjologia wsi polskiej*, Warszawa, s. 349.
3. Czapiewska G., (2003): *Przeobrażenia wsi i rolnictwa w wybranych gminach subregionu śląskiego*, [w:] *Współczesne przeobrażenia i przyszłość wsi polskiej*, pod red. B. Górza, C. Guzika, Kraków, s. 24.

³⁵ Tamże.

4. Dziubińska-Michalewicz M., (2004): Problemy bezrobocia i ubóstwa na terenach byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych, Warszawa, s. 12.
5. Dzun W. (2005): Państwowe Gospodarstwa Rolne w procesie przemian systemowych w Polsce, Warszawa, s. 267.
6. Halamska M. (1998): Dekolektywizacja rolnictwa w Europie środkowej i jej społeczne konsekwencje, Warszawa, s. 21.
7. Hamerska I., Roczkowska-Chmaj S. (2008), Wykształcenie i wiek rolników a wskaźnik postępu naukowo-technicznego. Inżynieria Rolnicza, nr 11, s. 21.
8. Kabzińska I. (2009): Trauma kulturowa. Doświadczanie zmian systemowych w post-socjalistycznej Polsce, s. 84. <http://www.doiserbia.nb.rs/>,
9. Kapelko G. (2002): Stypendia pomostowe. Agropremiany, nr 5.
10. Kawczyńska-Butrym Z. (pod red.), (2004): Kobiety i ich rodziny w osiedlach byłych pegeerów, Olsztyn, s. 90.
11. Program rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2008-2013, (2008), Warszawa, s. 7.
12. Raporty z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za lata 1996-2010.
13. Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań (2008), Warszawa, s. 46.
14. Stec M. (2008): Instytucje i programy aktywizujące bezrobotnych na obszarach popegeerowskich: raport z badania jakościowego, [w:] „Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań, Warszawa, s. 39.
15. Stypendia pomostowe, edycja I-IX w liczbach, (2011), materiały Fundacji Edukacyjnej Przedsiębiorczości.
16. Szczurówna A., Smolik E., (2001): Zmieniająca się hierarchia zadań realizowanych przez AWRSP. Agropremiany, nr 2.
17. Szpak E. (2005): Między osiedlem a zagrodą. Życie codzienne mieszkańców PGR-ów, Warszawa, s.182.
18. Waloszek D. (2008): Edukacja jako strategia przeciwdziałania biedzie i wykluczeniu. Studium możliwości, www.przeciw-ubostwu.brpo.gov.pl
19. Zawisza S., Skomra M. (2008): Wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej poprzez system wsparcia stypendialnego AWRSP, materiały konferencyjne, www.univ.rzeszow.pl.
20. Zgliński W. (2007): Podział ziemi wspólnej. „Academia” , nr 1, s. 32.
21. Zgliński W. (2008): Przekształcenia restrukturyzacyjno-własnościowe Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz obecne zagospodarowanie obszarów popegeerowskich, [w:] „Rynki pracy na obszarach popegeerowskich – raport z badań, Warszawa, s. 4.

ADRIANA MERTA

POMOC DZIECIOM I MŁODZIEŻY ZE ŚRODOWISK POPEGEEROWSKICH
NA PRZYKŁADZIE DZIAŁAŃ AGENCJI NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH

Słowa kluczowe: *Agencja Nieruchomości Rolnych, Państwowe Gospodarstwa Rolne, wyrównywanie szans edukacyjnych, sytuacja rodzin wiejskich*

STRESZCZENIE

Likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych pozbawiła źródła utrzymania ponad 300 tys. pracowników oraz ich rodzin. Następstwem tych decyzji była utrzymująca się przez następne lata trudna sytuacja materialna rodzin wiejskich. Zaniedbania edukacyjne czy kulturalno-intelektualne, brak finansów oraz złe warunki mieszkaniowe potęgowały izolację, problemy adaptacyjne i marginalizację środowisk byłych pracowników. Najbardziej narażone na wykluczenie społeczne były dzieci. Aby poprawić ich sytuację oraz wyrównać szanse na lepsze wykształcenie, Agencja Nieruchomości Rolnych w latach 1996-2004 organizowała letni i zimowy wypoczynek dla dzieci i młodzieży, finansowała leczenie oraz fundowała stypendia. W 2004 r. ANR zaprzestała działalności na rzecz środowisk popegeerowskich, a większość programów nie była kontynuowana przez inne instytucje czy organizacje.

ADRIANA MERTA

THE HELP TO CHILDREN AND YOUNG PEOPLE FROM FORMER STATE FARMS
ENVIRONMENT ON THE EXAMPLE OF ACTIVITIES OF AGRICULTURAL
PROPERTY AGENCY

Key words: *Agricultural Property Agency, State Farms, equal educational opportunities, situation of rural families*

SUMMARY

Liquidation of State Farms deprived more than 300 thousand workers and their families of their livelihood. The consequence of these decisions was a difficult material situation of rural families sustaining over the next years. Educational and cultural-intellectual neglect, the lack of finances and poor housing conditions intensified the isolation, adaptation problems and marginalization of the communities of former employees. Children were most vulnerable to social exclusion. To improve their situation and to equalize opportunities for better education, Agricultural Property Agency in 1996-2004 organized the summer and winter holidays for children and young people, funded treatment and scholarships. In 2004, the Agency ceased operations for the former State Farm environments, and most programs were not continued by other institutions or organizations.

e-mail: adriana.merta@pwr.wroc.pl